

Agnethe Eline Opheim

Tante Ulrikkes vei og Gul bok: Identitet og tilhørighet i et klasseperspektiv

Bacheloroppgave i Nordisk språk og litteratur

Veileder: Gerd Karin Omdal

Juni 2021

Agnethe Eline Opheim

Tante Ulrikkes vei og *Gul bok*: **Identitet og tilhørighet i et klasseperspektiv**

Bacheloroppgave i Nordisk språk og litteratur
Veileder: Gerd Karin Omdal
Juni 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	2
2.0 Teoretiske perspektiv	2
2.1 Postkolonialistisk litteraturteori	3
2.2 Gullestad (2002): Det norske sett med nye øyne	4
2.3 Klasseperspektivet	5
3.0 Handlingsreferat.....	6
4.0 Identitet og tilhørighet.....	6
4.1 Hovedkarakterenes selvpresentasjon	7
4.1.1 Stedstilhørighet	9
4.1.2 Språk	9
4.2 Det nasjonale fellesskapet.....	11
4.2.1 Det offentlige ordskiftet.....	11
5.0 Klassereiser i et egalitært samfunn	13
5.1 Økonomisk utenforskap og bistand	14
5.1.1 Levekårsutsatte boligområder	16
5.2 Kulturell klassereise.....	18
5.2.1 Å adoptere majoritetskulturen.....	20
5.2.2 Forestilt likhet	21
6.0 Avslutning.....	22

1.0 Innledning

Vi har i de senere år fått et mer og mer globalt samfunn og med økende innvandring, et mer eller mindre flerkulturelt samfunn. Romanene *Tante Ulrikkes vei* og *Gul bok* tematiserer kulturmøter mellom en majoritet- og en minoritetsbefolkning og hvordan det å ha en innvandrer- og minoritetsbakgrunn oppleves i møtet med det norske samfunnet. Da *Tante Ulrikkes vei* kom i 2017 høstet den mye god kritikk. Av *Dagbladet* fikk romanen terningkast seks og omtalt som «kanskje høstens viktigste bok» (Sørheim, 2017). Forfatteren Zeshan Shakar mottok også Tarjei Vesaas' debutantpris. *Gul bok* kom ut høsten 2020, og fikk også gode mottakelser. Av *VG* fikk romanen terningkast seks og terningkast fem av *Bergens tidende*. Shakar mottok også *Klassekampens* kulturpris, Neshornprisen. I juryens begrunnelse stod det blant annet at Shakar: «skriver sammensatt og innsiktsfullt om 22. juli, karikaturstrid og ytringsfrihet, om rasisme og om hva det gjør med deg å vokse opp et sted som omverdenen ser på som et håpløst tilfelle» (Larsen, 2020).

I denne oppgaven vil jeg se på hvordan denne sammensatte og ofte ambivalente relasjonen mellom en minoritetskultur og en majoritetskultur kommer til uttrykk i romanene, med fokus på problematikk knyttet til identitet og tilhørighet. Og med dette som utgangspunkt svare på følgende problemstilling: «Hvordan påvirker innvandrerbakgrunnen hovedpersonenes møter med det norske samfunnet i *Tante Ulrikkes vei* og *Gul bok*?». Jeg vil særlig se romanene i lys av klasseperspektivet, og hvordan det å ha en innvandrerbakgrunn ofte uløselig knytter seg til klasse. Oppgaven vil dermed bestå av to deler, og jeg kommer til å vekte romanene noe ulikt i de to delene. I første del av oppgaven vil jeg undersøke hvordan romanene tematiserer identitet og tilhørighet, med et særlig blick på *Tante Ulrikkes vei*. Og i andre del se romanene i lys av klasseperspektivet, med særlig vekt på *Gul bok*.

2.0 Teoretiske perspektiv

Av teoretiske verk vil jeg trekke inn flere. Blant annet kommer sosialantropologen Marianne Gullestads verk *Det norske sett med nye øyne*, til å stå sentralt. Hun tar opp problematikk knyttet til ulike tenkemåter og forestillinger i det norske samfunnet og hvilken innvirkning det har på mennesker med innvandrerbakgrunn sin hverdag. Som et viktig bakteppe for Gullestads problemstillinger, vil jeg trekke frem postkolonialistisk teori, og da særlig Edward Saids og Homi Bhabhas teorier. De belyser blant annet hvorfor og hvordan mennesker fra den ikke-vestlige delen av verden på mange måter har måttet innrette seg etter Vesten, og

hvordan dette fortsatt preger ulike tankesett. I min undersøkelse av klasseperspektivet vil jeg bruke Pierre Bourdieus verk *Distinksjonen*, samt Olav Korsnes (m.fl.) bok *Elite og Klasse i et egalitært samfunn*, som ser på norske klasseforhold.

2.1 Postkolonialistisk litteraturteori

Postkolonialistisk litteraturteori utviklet seg i kjølvannet av avkoloniseringen etter andre verdenskrig og har til hensikt å belyse hvordan maktforholdene mellom vesten og ikke-vesten kommer til uttrykk i vestlig litteratur (Claudi, 2013, s. 190). Selv om verken *Tante Ulrikkes vei* eller *Gul bok* er skrevet i en direkte postkolonialistisk tradisjon, kan ifølge Mats B. Claudi (2013): «enhver tekst – skjønnlitterær eller ikke – underlegges postkolonialistisk analyse såfremt den direkte eller indirekte målbærer holdninger til eller synspunkter på forholdet mellom Vesten og den øvrige verden» (s. 191). Jeg vil i denne oppgaven argumentere for at begge romanene både på en direkte og en indirekte måte tar opp problematikk knyttet til holdninger som omhandler forholdet mellom mennesker fra Vesten og mennesker fra Østen.

I den sammenheng vil jeg trekke frem Edward Saids postkoloniale teorier. Han skriver i sitt verk *Orientalismen* om generelle strukturer som preger vår verden gjennom et vestlig syn på Østen som 'den andre'. Said definerer orientalismen som: «en måte å tenke på, basert på et ontologisk og erkjennelsesteoretisk skille mellom «Orienten» og (som regel) «Oksidenten»» (Said, 1994, s. 12). Det vil si et skille mellom Østen og Vesten. Dette forholdet handler videre om «(...) makt, dominans, varierende grader av et komplisert hegemoni» (Said, 1994, s. 16). Dette har produsert et skille mellom «oss» og «dem», hvor Vesten har definert seg selv som den siviliserte delen, gjennom å tilskrive Østen negative og uønskede egenskaper som blant annet fremmed, ukultivert og annerledes (Said, 1994, s. 12). Dette skillet mellom Østen og Vesten har deretter blitt godtatt og videreført av blant annet forfattere, filosofer, vitenskapsmenn og politiske teoretikere (Said, 1994, s. 13). Vesten har på denne måten hatt en definisjonsmakt over Østen, hvor Østen ikke har fått mulighet til å definere seg selv. Jeg kommer ikke til å bruke Saids teorier direkte i analysen, de vil imidlertid fungere som et viktig bakteppe for å forstå de strukturene som ligger til grunn for mange av de problemstillingene hovedkarakterene møter på i samfunnet.

Homi K. Bhabha er i større grad enn Said opptatt av det som skjer mellom kolonisten og den koloniserte. Bhabha mener at den koloniale diskursen ikke er ensidig kontrollert av kolonisatoren, men at det heller foregår en gjensidig påvirkning mellom kolonisatoren og den

koloniserte. Ifølge Bhabha er påvirkningen altså ambivalent/dobbeltydig (Bhabha, 1994, s. 86). I den sammenheng presenterer Bhabha i *Of Mimicry and Man* begrepet 'mimicry'. Ifølge Bhabha (1994) betegner mimicry: «the desire for a reformed, recognizable other, as a subject of a difference that is almost the same, but not quite» (s. 86). Mimicry betegner dermed en vilje fra den kolonisertes side om å etterligne eller etterape kolonisten. Enten gjennom et ønske om å kunne identifisere seg med kolonistens kultur eller som et forsøk på å destabilisere kolonistens makt gjennom selv å tilegne samme kultur (Bhabha, 1994, s. 88). Mimicry blir derfor ifølge Bhabha en aktiv handling, og derav oppstår ambivalensen. I romanene ser vi på mange måter hvordan hovedkarakterenes muligheter for mobilitet avhenger av deres vilje eller evne til å tilegne seg den norske kulturen. I denne oppgaven kommer jeg til å bruke majoritet og minoritet i overført betydning om kolonist og den koloniserte. Minoriteter i Norge har gjennom mange år, på mange måter blitt tvunget til å tilegne seg majoritetskulturen, som er den 'norske' kulturen. Jeg vil derfor argumentere for at de samme strukturene består, og at Bhabhas teorier dermed har overføringsverdi også til det norske samfunnet. Jeg kommer derfor til å se begrepet mimicry i lys av hovedkarakterenes handlinger og oppførsel i møte med det norske samfunnet.

2.2 Gullestad (2002): Det norske sett med nye øyne

Marianne Gullestad (2002) tar i *Det norske sett med nye øyne* opp mye av problematikken innvandrere som kommer til Norge, men også andregenerasjonsinnvandrere kan møte på i det norske samfunnet. Selv om verket er skrevet for snart tjue år siden, og tidene forandrer seg fort, kan vi likevel finne igjen mange av de samme problemstillingene i samfunnet i dag. Særlig ser hun på hvordan ulike tenkemåter og forestillinger blant nordmenn preger diskursen rundt innvandring i Norge. I den sammenheng trekker hun frem hvordan utsagn som 'vi' og 'vårt eget' brukt om den norske majoriteten etableres som en ekskluderende kontrast mot 'innvandrere' som 'dem' og 'de fremmede'. Slike forestillinger om 'oss' og 'dem' fører dermed til at 'de fremmede' på mange måter plasseres som en kategori utenfor 'vårt eget' norske fellesskap. Dette er kategoriseringer vi også kan se i sammenheng med Saids begrep om 'den Andre'. Gullestad peker videre på hvordan forestillinger preget av en likhetsideologi og en myte om homogenitet også setter grenser for hvem som 'hører til' i det norske samfunnet (Gullestad, 2002, s. 80). Dette vil jeg se på i sammenheng med hovedkarakterene i det nasjonale fellesskapet. I oppgaven kommer jeg til å bruke Gullestads diskusjoner og

teorier i min undersøkelse av hovedkarakterenes hverdag og livssituasjon i det norske samfunnet.

2.3 Klasseperspektivet

Gjennom klasseperspektivet vil jeg se på hvordan klasse og bakgrunn kan ha betydning for hovedkarakterenes videre muligheter og hvordan det preger dem. Man kan fort glemme at Norge som velferdsstat og som et samfunn der alle skal ha like muligheter og betingelser, også er et samfunn bestående av ulike former for klasser. Pierre Bourdieu tar i sitt verk *Distinksjonen* opp hvordan ulike former for kapital i stor grad bestemmer menneskers posisjoner i samfunnet, og hvilke muligheter man har som følge av dette. Det har vært vanlig å omtale disse ulike posisjonene som samfunnsklasser. Ifølge Bourdieu (1995) er imidlertid klasser fiktive grupperinger, som kun eksisterer i teorien: «Det som finnes er et sosialt rom, et rom av forskjeller, og i dette rommet finnes klassene i en slags virtuell tilstand» (s. 42). Hvor man befinner seg i det sosiale rommet bestemmes videre ut ifra en persons *habitus* (Bourdieu, 1995, s. 34). Habitus er ifølge Bourdieu (1995) et «prinsipp som lar indre og relasjonelle kjennetegn ved en posisjon komme til uttrykk i form av en enhetlig livsstil, det vil si som et enhetlig sett av valg av personer, goder og virksomheter» (Bourdieu, 1995, s. 36). Habitus bestemmes igjen ut fra tilgang til og ulike sammensetninger av de to differensieringsprinsippene kulturell og økonomisk kapital. En persons habitus kan altså komme til uttrykk gjennom for eksempel kulturell smak, preferanser og livsstil. Habitus er dermed også bestemmende for hvilke muligheter man har for mobilitet innad i det sosiale rommet (Bourdieu, 1995, 37). Personer med omtrentlig lik habitus vil derfor også befinne seg nærme hverandre i det sosiale rommet (Bourdieu, 1995, s. 40).

Klasse og elite er også temaer som blir behandlet i Olav Korsnes (m.fl.) verk, som spesielt omhandler klasse i det norske samfunnet. Norge blir ofte presentert som et spesielt egalitært samfunn, altså et samfunn med stor grad av likhet mellom innbyggerne. Realiteten er imidlertid mer sammensatt, noe jeg vil komme tilbake til i delen om klasseperspektivet. I min analyse av klasseperspektivet i *Tante Ulrikkes vei* og i *Gul bok* er det først og fremst ulikhet som hovedsakelig går på kulturelle klasseforskjeller jeg vil undersøke. Jeg vil likevel se på utfordringer hovedkarakterene møter på som også knytter seg til økonomisk kapital.

3.0 Handlingsreferat

Tante Ulrikkes vei handler om guttene Mohammed og Jamal, som begge er født og oppvokst på Stovner i Oslo. Gjennom deres deltakelse i et forskningsprosjekt får vi høre om deres hverdag i tidsperioden 2001 til 2006. Forskningsprosjektet skal kartlegge hverdagen til unge med minoritetsbakgrunn i Groruddalen, og ledes av Lars Bakken. Begge guttene har foreldre med innvandrerbakgrunn, bor i samme blokk og går på samme skole, men ellers har de lite til felles. Mohammed, som også blir kalt Mo, er ressurssterk og skoleflink og drømmer seg bort fra Stovner. Han har ambisiøse foreldre som er svært opptatte av at han skal gjøre det bra på skolen. Jamal på den andre siden, dropper ut av videregående for å jobbe. Han har problemer på hjemmefronten med en psykisk syk mor, og en sengevættende lillebror som han må passe på. Fortellingene går parallelt gjennom romanen, og det er gjennom de jevnlige tilbakemeldingene guttene gir til forskningsprosjektet vi får høre om deres hverdag.

I *Gul bok* møter vi Mani, som er nyutdannet økonom fra BI. Etter flere runder med jobbsøking får han seg til slutt jobb i oppvekstdepartementet, hvor han skal jobbe med statsbudsjettet. Han bor sammen med faren sin i en trang leilighet på Haugenstua og har en kjæreste som stadig stiller høyere krav. Mani sliter i begynnelsen med å tilpasse seg det nye miljøet i departementet, og særlig med å tolke de kulturelle kodene. I *Gul bok* er tidsspennet fra 2010 til 2012. Handlingen i både *Tante Ulrikkes vei* og i *Gul bok* er stort sett lagt til Groruddalen i Oslo, men vi får også et mer helhetlig bilde av Norge. Romanenes tematikk knytter seg til tilhørighet, kulturmøter, fordommer og rasisme, men også kulturelle og økonomiske klasseforskjeller.

4.0 Identitet og tilhørighet

I denne delen av oppgaven vil jeg se romanene i lys av problematikk knyttet til identitet og tilhørighet. Dette vil jeg gjøre gjennom en nærlesning og diskusjon av ulike utdrag fra romanene. Av teoretiske perspektiv vil jeg trekke frem Marianne Gullestad, men også Benedict Andersons diskusjoner rundt tilhørighet og forestilte fellesskap. Jeg vil aller først se litt på hva som definerer og kjennetegner identitet.

Identitet handler i stor grad om selvilde og selvoppfatning, altså hvordan man ser seg selv og oppfatter seg selv (Østerud, 2018, s. 31). Identitet kan også være kontekstavhengig, ifølge Marianne Gullestad (2002) er identitet ikke «noe en 'har' en gang for alle, men noe som presenteres, diskuteres, forhandles, bekreftes – og avvises – i samvær med andre» (s. 64). I denne oppgaven vil jeg se nærmere på identitetsproblematikk som knytter seg til etnisk og

nasjonal identitet. Den nasjonale identiteten har gjerne vært knyttet til et politisk fellesskap (Østerud, 2018, s. 31), i denne oppgaven vil jeg se nasjonal identitet i sammenheng med hvor tilknyttet hovedkarakterene føler seg til Norge som stat og nasjonalt fellesskap. Den etniske identiteten går mer på opprinnelse eller dypere avstamning (Østerud, 2018, s 32-33). Etnisitet har imidlertid vært noe omstridt begrep, fordi det å sortere mennesker etter etnisitet innenfor en stat kan virke splittende og ekskluderende for enkelte grupper. Blant annet hvis man av andre ikke blir sett på som etnisk norsk, fordi man kanskje har foreldre som ikke er født i Norge. Etnisitet blir dermed problematisk i den grad det splitter mennesker i grupper. Både Mo, Jamal og Mani får kjenne på forskjellsbehandling og utenforskap, fordi de av andre nordmenn ikke blir sett på som etnisk norsk, selv om de er født i Norge og har bodd der hele livet. I denne delen av oppgaven vil jeg se på hvordan dette kan gå utover deres selvfølelse og hvordan det kan være med på å skape følelser av utenforskap i det norske samfunnet.

4.1 Hovedkarakterenes selvpresentasjon

I min undersøkelse av problematikk knyttet til identitet og tilhørighet, vil jeg først se på hvordan hovedkarakterene presenterer seg selv og forstår seg selv i romanene. I *Tante Ulrikkes vei* er det som nevnt Mo som er den mest ressurssterke. Han gjør det bra på skolen og har ambisjoner om å studere videre, noe som han også etter hvert gjør. Han er imidlertid også den som har det mest ambivalente forholdet til sin innvandrerbakgrunn, og som jobber hardest for å passe inn i det norske samfunnet. Jamal på den andre siden har ingen ambisjoner om å tilpasse seg den norske kulturen, og er i motsetning til Mo stolt over sin innvandrerbakgrunn. Mani i *Gul bok* finner vi kanskje i en slags mellomposisjon blant de to guttene i *Tante Ulrikkes vei*. Han forsøker ikke aktivt å skjule sin bakgrunn, men ønsker heller ikke å fremheve den. I min undersøkelse av hovedkarakterenes selvpresentasjon, vil jeg først se på hvordan de forholder seg til stedstilhørighet og språk.

Innledningsvis i romanen får vi vite at Mo synes det er problematisk å ha et navn som folk flest forbinder til islam:

«Jeg skjønner ikke hva de tenkte på, egentlig, foreldrene mine. Det er tradisjon å kalle den førstefødte Mohammed (...) men de som er så opptatt av at jeg skal komme ut herfra og få en fin jobb og alt det der, jeg skjønner ikke hvorfor de ga med det navnet da. Det hjelper litt at jeg alltid blir kalt for Mo, men likevel. Alle skjønner» (Shakar, 2017, s. 7-8).

Begrepet 'innvandrer' som før var et nøytralt begrep, har i dag blitt belastet med assosiasjoner som «oppfattes som synlig forskjellig», blant annet 'mørk i huden', fremmed navn og en

religiøs tilhørighet utenfor Den norske kirke (Gullestad, 2002, s. 89). Når 'innvandrere' gjerne har gitt slike assosiasjoner skyldes dette på mange måter medias fremstilling av innvandrere. Ifølge Gullestad (2002) er «den prototypiske 'innvandrere'» i Oslo gjerne ufaglært, muslim og pakistaner (s. 89). Hvordan fordomsfulle forestillinger og stereotyper om mennesker med innvandrerbakgrunn går utover hovedkarakterene på forskjellige vis ser vi flere eksempler på i romanene. Både islam og navnet Mohammed, er elementer som nordmenn ser på som 'fremmed', og som stereotypisk er knyttet til 'innvandrere'. Mo føler seg imidlertid verken som en 'fremmed' eller som en 'innvandrere', han er født i Norge og føler seg norsk. Navnet til Mo blir dermed et hinder for han, fordi det for omgivelsene fungerer som en bekreftelse på at han tilhører en annen gruppe, som han selv ikke føler tilhørighet til. Dermed oppstår det en diskrepans mellom Mos egen konstruering av identitet og omgivelsenes plassering av hans tilhørighet. Mo ser i tillegg navnet sitt som et mulig hinder for han i å få så seg en fin jobb, noe vi også kan knytte til fordommer og stereotyper om innvandrere. Denne problematikken vil jeg imidlertid komme tilbake til i delen om klasseperspektivet.

I motsetning til Mo viser Jamal en selvsikkerhet over navnet sitt, og ønsker ikke å endre på det. Noe som imidlertid viser seg å skape problemer for han i hans nye jobb som telefonselger i Norsk Gallup Institutt: «En annen kar, skikkelig rasistkar, han bare sa sånn: 'snakker ikke med sånne som deg', etter jeg sier: 'Hei, det er Jamal fra Norsk Gallup'» (Shakar, 2017, s. 322). Det blir deretter foreslått at han skal bruke et annet navn enn sitt eget: «det er flere her som er... Altså, flere med ikke- norske navn har valgt å bruke et norsk navn når de presenterer seg. De føler at det er enklere.» (Shakar, 2017, s. 323). Situasjonen viser flere ting. I likhet med Mo, er også Jamal et navn som nordmenn ser på som 'fremmed'. Kunden knytter dermed Jamals navn umiddelbart til 'innvandrere'. Samtidig forhåndsdommer han Jamal basert på generaliserte fordommer mot 'innvandrere' som hel gruppe, idet han sier at han ikke vil snakke med «sånne som» Jamal. Ifølge Gullestad (2002): «har mange 'nordmenn' de fleste av sine kunnskaper om 'innvandrere' (...) fra massemediene» (s. 29). Slik blir dermed negative fremstillinger av 'innvandrere' til stereotypiske generaliseringer, som igjen skaper splittelse og innvandrerfiendtlige holdninger blant noen nordmenn. Hvordan dette direkte har innvirkning på hovedkarakterenes hverdag og spesielt konstruering av identiteter og følelse av tilhørighet til det nasjonale fellesskapet, vil jeg komme tilbake til.

4.1.1 Stedstilhørighet

Hvilket forhold Mo, Jamal og Mani har til sin bakgrunn i form av hjemsted kan si oss mye om deres følelse av identitet og tilhørighet. Særlig Mo reagerer sterkt når han fra barndommen av begynner å oppdage at det stedet han kommer fra ikke blir sett på som noe positivt for andre. Et eksempel er når han på barneskolen overhører noen lærere: «Så mange utlendinger det hadde blitt på Rommen. Evnesvake elever. Foreldre som ikke forsto noe. Nabolaget som var slum» (Shakar, 2017, s. 11). Mo tåler dårlig de negative oppfatningene andre nordmenn har om Stovner og Groruddalen: «Det jeg vokste opp med, forandra seg til noe fremmed, voksent og stygt» (Shakar, 2017, s. 13). Mo ønsker seg bort fra Stovner, og bruker skolen og utdanning for å komme seg videre. Jamal derimot, fremstår som selvsikker og er stolt over å komme fra Stovner: «jeg er Jamal. Svarting, muslim, fra Stovner, T.UV., Tante Ulrikkes vei, du veit, representerer alltid» (Shakar, 2017, s. 15). Han vil heller ikke påvirkes av alt det negative som snakkes om Stovner og innvandrere: «fuck dem som snakker dritt (...) liksom, ikke la dem gjøre sånn at du tenker dårlig» (Shakar, 2017, s. 17). Jamal føler tydelig tilhørighet til hjemstedet sitt, og omfavner det også som en del av sin identitet.

Mens Mo og Jamal fremstår som to tydelige motsetninger når det gjelder holdninger til hjemstedet, kommer ikke Manis tilhørighetsfølelse like klart frem for oss som hos hovedkarakterene i *Tante Ulrikkes vei*. Det er likevel noen hendelser som kan gi oss et inntrykk. Et eksempel er når han som nyansatt i departementet skal presentere seg selv på det ukentlige avdelingsmøtet. Der blir det snakk om hvor han kommer fra, og kollegaen Hege tar feil mellom Haugerud og Haugenstua. Mani som kommer fra Haugenstua, påpeker imidlertid til kollegaen at han bor like ved det finere villastrøket Høybråten, «fordi de andre to referansepunktene Stovner og Furuset, ikke fremsto spesielt attraktive» (Shakar, 2020, s. 63). Vi kan dermed tolke det som at for Mani er dette områder som han i likhet med Mo ikke har så lyst til å identifiseres med. Mani kommer dermed i en slags mellomposisjon sammenlignet med Mo og Jamal. Dette ser vi ved at han ikke i like stor grad har et så ambivalent og vanskelig forhold til hjemstedet sitt slik som Mo, men at han heller ikke er stolt over det slik som Jamal. At Mani ikke er særlig stolt over å komme fra Haugenstua, er også noe vi også kan knytte til at disse områdene har blitt noe stigmatisert. Dette jeg vil komme tilbake til.

4.1.2 Språk

Et av de første inntrykkene vi får av hovedkarakterene er gjennom språket de bruker. Språk er en viktig identitetsmarkør fordi det blant annet sier noe om hvor du kommer fra, men det kan

også si noe om med hvem eller hva du vil identifiseres med. *Tante Ulrikkes vei* er skrevet i en form som kan minne om en brevroman, og gir oss dermed klare inntrykk av hvordan de snakker, særlig gjennom Jamal som sender inn lydopptak. Han snakker en multietnolekt som består av uregelrett grammatikk og innslag av lånord fra språk som arabisk, persisk og berbisk, men også engelsk og spansk (Hansen & Sjøkkeland, 2019). Av andre nordmenn har det ofte blitt sett på som et uttrykk for manglende språklig kompetanse i norsk. Dette er ofte ikke realiteten. Jamal bruker denne multietnolekten for å vise at han tilhører en gruppe som skiller seg ut fra andre nordmenn. Dette viser seg også i jobben hans som telefonselger i Norsk Gallup Institutt, hvor han må legge om til mer standard østnorsk: «skikkelig sånn sossemåte å snakke på (...) jeg var så nærme å få lættis» (Shakar, 2017, s. 301). «Lættis» viser til at for Jamal er det så unaturlig og rart å skulle snakke slik, at han føler at han nesten må le. En grunn til dette kan være at han assosierer standard østnorsk med en gruppe han selv ikke identifiserer seg med. Det er imidlertid ikke bare ungdommer med innvandrerbakgrunn som snakker slik: «André (..) er potet og sånn (...) Jeg sverger, karen snakker mer ghetto enn meg liksom» (Shakar, 2017, s. 97). Ordet *potet* viser til at André er etnisk norsk, men han snakker likevel samme multietnolekt som Jamal. Dette viser oss at språk er en viktig identitetsfaktor for å vise tilhørighet.

I motsetning til Jamal kan vi anta at både Mo og Mani snakker et mer tradisjonelt oslomål. Hos Mo ser vi dette først og fremst i de velformulerte e-postene, men også gjennom hvordan han blir oppfattet av andre, blant annet av Jamal: «han snakker sånn som folka på NRK jo» (Shakar, 2017, s. 110). Mo snakker ikke slik som Jamal og antagelig mange andre ungdommer på Stovner. Dette kan være en indikator på at Mo heller identifiserer seg med etnisk norske. Dette viser seg også når han snakker med Sarah: «Nå som hun snakka mye mer, hørte jeg hvor Stovner hun var. Fullt av «ass» og «jævlig» og «heftig» hele tida. Det plagde meg, merka jeg» (Shakar, 2017, s. 171). Det er tydelig at Mo tar litt avstand fra både multietnolekten og Stovner. I *Gul bok* ser vi også hvordan Mani bruker språk som identitetsmarkør og for å vise tilhørighet. *Gul bok* har riktignok en mer tradisjonell romanform, og vi kan anta at Mani også snakker et mer standard oslomål. Vi ser imidlertid tilfeller hvor han skifter talemåte etter hvem han treffer. Et eksempel er når kjæresten til kompisen Samir, påpeker at han og Mani ligner hverandre i måten å snakke på: «Bare noe med hvordan dere snakker (...), sånn som 'skjønner hva jeg mener', eller det er mer som 'shamener'» (Shakar, 2020, s. 202). At kjæresten til Samir legger merke til at de snakker litt annerledes sammen, viser at man kan skifte talemåte for å vise tilhørighet til den man snakker med.

4.2 Det nasjonale fellesskapet

Når hovedkarakterene i romanene på forskjellige vis blir behandlet annerledes i kraft av sin bakgrunn, bunner dette på mange måter i en forestilling. En forestilling om hva som er norsk og hva som ikke er norsk. Nasjonalromantikkens forestillinger om nasjonen skulle bygge på blant annet felles språk, historie, minner og tradisjoner (Østerud, 2018, s. 19). En slik nasjonal bevisstgjøring og mytologisering av nasjonale symboler ble blant annet brukt og bygd opp under som politiske verktøy i nasjonsbyggingsprosesser (Østerud, 2018, s. 28). Benedict Anderson (1996) definerer derav nasjonen som «et forestilt fellesskap» (s. 36): «Den er forestilt fordi medlemmene (...) bare vil kjenne et fåtall av sine medborgere (...); likevel vil de være i stand til å forestille seg at de er medlemmer av det samme fellesskapet» (Anderson, 1996, s. 16). Under nasjonsbyggingen ble det også bestemt hvem som ble sett på som en del av det nasjonale fellesskapet, og hvem som ikke ble det. Særlig minoriteter ble på mange måter usynliggjort i den nye fortellingen om nasjonen, og myten om homogenitet blant det norske folk ble på denne måten etablert (Gullestad, 2002, s. 20-21). Ifølge Marianne Gullestad (2002) preger denne myten om homogenitet også dagens syn nordmenn har på innvandrere (s. 11). Det har blitt skapt «en forestilling om at det homogene samfunnet også er det *normale*, og at annerledeshet følgelig er en form for trussel (...) som antas å forstyrre denne homogeniteten» (Gullestad, 2002, s. 67-68). Dette har blant annet ført til en holdning om sterk integrering, hvor innvandrere '«fra andre kulturer», har måttet tilpasse seg 'vår kultur' (Gullestad, 2002, s. 107). Dette har videre skapt en polarisert kontrast mellom 'oss' og 'vår egen kultur' mot innvandrere som 'de fremmede' med en annen kultur, som nevnt innledningsvis. I denne delen av oppgaven vil jeg se på hvordan nordmenns holdninger og fordommer mot mennesker med innvandrerbakgrunn virker inn på hovedkarakterenes identitetsprosjekt og følelse av tilhørighet.

4.2.1 Det offentlige ordskiftet

Språkbruk er «ikke bare uttrykk for tilhørighet og avstand, men kan også bidra til å skape slike forhold» (Gullestad, 2002, s. 175). Massemedia sitter med mye makt, og kan i stor grad være med på å forme 'den offentlige mening' om innvandrere i Norge. Hvilke ord som blir brukt om innvandrere i det offentlige ordskiftet av media og politikere, og hvilke fortellinger som fremheves kan langt på vei bygge opp under stigmatisering, fordommer og generaliseringer. Ifølge Gullestad (2002) har det på mange måter i de siste årene skjedd et ordskifte i innvandringsdebatten i en mer polarisert retning hvor: «Politikere legger vekt på at

forskjellene er uforenelige» (s. 149). Som i overført betydning betyr at ulike kulturer helst bør leve hver for seg. Dette er også med på å bygge et sterkere skille mellom «oss» og «dem».

Media fremstiller ofte innvandrere som «problemskapere, spesielt når det gjelder vold og kriminalitet» (Gullestad, 2002, s. 89), noe som også er med på å skape fordommer om innvandrere som blant annet uærlige og kriminelle. Som vi har sett går disse stereotypene om innvandrere særlig utover Mo og hans identitetsprosjekt. Han prøver så godt han kan å fremstå som norsk, likevel blir han stadig påminnet om at han ikke blir sett på som det av andre. Et eksempel på dette er når han blir mistenkt for ulovlig innvandring på vei hjem fra ferie med kjæresten Maria. Hvor han blir stoppet i tollen og tatt inn for avhør:

«Du har splitter nytt pass, hvorfor det? (...) Hvor har du lært språket så godt? (...) spørsmålene fortsatte (...) Hvilken skole gikk jeg på som barn? Hva het statsministeren? Når ble Norge uavhengig av Danmark? Da han ba meg gjengi andre linje i «Ja, vi elsker» bikka det helt over. Jeg slo ut med armene og ropte til han: «Hvem faen tror dere egentlig at jeg er a?! (...) Jeg har bodd her hele livet (...) «Du kan gå», sa han. (...) Må bare sjekke noen ganger vettu. Sånn har det blitt. Kan aldri være for sikker.» (Shakar, 2017, s. 319).

I motsetning til Mo blir ikke kjæresten Maria mistenkt, som har et typisk etnisk norsk utseende. Dette er noe som langt på vei bekrefter at det er Mos hudfarge som er det utslagsgivende for politimannens mistenkeligjøring rundt Mos identitet. At Mo stadig blir avist som norsk går sterkt innpå han psykisk, og hendelsen blir noe som også preger han i ettertid: «Jeg krymper meg når jeg ser politimennene dra i meg, i alle plaggene mine, hvert eneste av dem, til jeg står naken på Gardemoen og prøver å dekke meg til» (Shakar, 2017, s. 330). Ifølge Gullestad (2002), opplever Mo etnosentrisk diskriminering, som er et maktovergrep på mikronivå (s. 64). Politimannens kommentar om at «Sånn *har* det blitt» (Shakar, 2017, s. 319, min kursivering) kan også vitne om en økende fremstilling av innvandrere som «problemskapere» gjennom blant annet media, og i den politiske diskursen. Noe som langt på vei har ført til en økt mistenkeligjøring ovenfor alle mennesker med innvandrerbakgrunn.

Mos fortelling om hvordan 'den offentlige mening' om innvandrere har forandret seg får vi også et inntrykk av gjennom de første e-postene han sender til Lars Bakken, hvor han forteller om barndommen: «jeg har likt Stovner også. Jeg likte å være barn her. (...) På skolen skulle barn av regnbuen sammen leve. (...) Jeg tror det var sånn. Annerledes. Et annet Stovner. Et annet Norge» (Shakar, 2017, s. 9-10). Mos beskrivelse av hvordan det offentlige ordskiftet om 'innvandrere' har forandret seg, kan også langt på vei forklare Jamals følelse av å ikke være en del av det nasjonale fellesskapet. For han er nemlig resten av Norge ikke så

viktig: «Glem dem andre folka på den lande her a. Vi trenger ikke dem» (Shakar, 2017, s. 18). Jamals følelse av utenforskap i Norge, og motvilje mot andre nordmenn er mest sannsynlig en konsekvens av hans opplevelse av diskriminering og rasisme, også opp gjennom oppveksten. I romanene ser vi tydelig hvordan dette virker inn på hovedkarakterene, og deres fellesskapsfølelse.

Hvordan fremhevede mediefortellinger om innvandrere kan utvikle seg til en innvandreriendelig diskurs i offentligheten ser vi også et eksempel på i *Gul bok*. Gjennom Manis arbeid med statsbudsjettet skal det utarbeides en tilskuddsordning, hvor en av de aktuelle kandidatene er organisasjonen «Fri stemme». Organisasjonen hadde «vokst frem i kjølvannet av karikaturstriden og ytringsfrihetsdebattene (...) og som i senere tid hadde markert seg med ytterliggående i retning spørsmål om integrering og særlig islam» (Shakar, 2020, s. 228). Manis kollega Jan Tore reagerer særlig sterkt på dette: «se litt hva slags saker de legger ut og (...) hva slags ting som står i kommentarfeltet (...) det er drøyt» (Shakar, 2020, s. 229). Selv om vi ikke eksplisitt får vite innholdet, kan vi få et inntrykk av at det er en organisasjon med meninger av høyre-radikalt innhold. Dette er et inntrykk vi også får når lederen for «Ungdom mot rasisme» står frem i en debatt hvor hun omtaler «Fri stemme» som: «en organisasjon som bidrar aktivt til å skape splittelse i samfunnet (...) basert på folks bakgrunn» (Shakar, 2020, s. 257). At slike organisasjoner blir vurdert som aktuelle kandidater for en tilskuddsordning fra Stortinget, er også med på å legitimere høyre-radikale holdninger. På denne måten både viderefører, produserer og legitimerer eliten «mange av de ideer og forestillinger som danner grunnlaget for diskriminering og trakassering» (Gullestad, 2002, s. 113). Noe som også er med på å opprettholde dette skillet mellom «oss» og «dem», og som langt på vei kan hindre mennesker med innvandrerbakgrunn i å føle seg som en del av det nasjonale fellesskapet.

5.0 Klassereiser i et egalitært samfunn

I denne delen av oppgaven vil jeg se problematikken knyttet til identitet og tilhørighet i sammenheng med klasseperspektivet. Norge presenteres gjerne som et land med liten grad av forskjeller: «Nordmenn liker å være like hverandre, og fremhever ofte dette samtidig som forskjeller underspilles» (Korsnes, 2014, s. 12). Både i *Tante Ulrikkes vei* og i *Gul bok* tematiseres på mange måter forskjellene som ofte «underspilles» i denne egalitære tradisjonen. Hvilken sosial bakgrunn man har kan i stor grad være utslagsgivende for hvilke muligheter man får i livet. I romanene ser vi også på flere måter hvordan hovedkarakterenes

sosiale bakgrunn preger dem i møte med det norske samfunnet, både når det gjelder deres forutsetninger for mobilitet og deres følelse av tilhørighet i samfunnet.

I denne oppgaven vil jeg bruke Korsnes (m.fl., 2014) klassemodell når jeg plasserer hovedkarakterene i den sosiale rangstigen. Denne modellen deler inn klassene etter yrker basert på mengde av kulturell og økonomisk kapital. Øverst finner man overklassen, med yrker som dominerer av både kulturell og økonomisk kapital. I den nederste delen av modellen finner man arbeiderklasser og primærnæringer, og helt nederst er dem som har større overføringer fra velferdsordninger enn personlig inntekt, altså trygdemottakere (Hansen, Andersen, Flemmen & Ljunggren, 2014, s. 27). Ifølge Andersen & Ljunggren (2014) måles «Ungdommenes økonomiske gruppetilhørighet (..) ved å se på foreldrenes samlede inntekt per år» (s. 133). I romanene er samtlige av foreldrene til hovedkarakterene trygdemottakere, de befinner seg dermed i den nederste kategorien. Jeg vil derfor også plassere hovedkarakterene der. Både Mo og Mani gjør imidlertid i løpet av romanene mer eller mindre det vi kan kalle en klassereise. For Jamal går det imidlertid dårligere med, han forblir i stor grad nederst i den sosiale rangstigen.

5.1 Økonomisk utenforskap og bistand

«At leve prekært er at leve uten kontroll over sitt eget liv, at være utsatt og i andres vold og magt» (Haarder, Simonsen & Schwartz, 2018, s. 188). Lav økonomisk kapital kan i stor grad være avgjørende for mulighetene man selv har til livsutfoldelse. Ifølge Andersen og Ljunggren (2014) er perioden fra 1980 til 2005 «en periode sterkt preget av globale prosesser, med økonomisk omstrukturering og økt innvandring» (s. 131). Globaliseringsprosessenes konsekvenser har påvirket folks bosetting og segregasjonsnivåer, blant annet ser det ut til at man også i Norge følger den internasjonale trenden hvor forskjellene mellom fattige og rike øker, spesielt i Oslo (Andersen & Ljunggren, 2014, s. 131). Haarder, Simonsen & Schwartz (2018) tar i sin artikkel opp hvordan man i senere tids litteraturforskning har «forbundet studiet af litteratur med studiet af velfærdsstaten» (Haarder, Simonsen & Schwartz, 2018, s. 186). I den sammenheng bruker de 'prekariatet' om «den gruppe af mennesker, der synes at være de umiddelbart hårdest ramte af globalisering (...) og velfærdsstatens krise (...): den gruppe af arbejdsløse, løsarbejdere af mange slags og migranter» (Haarder, Simonsen & Schwartz, 2018, s. 186). I denne delen av oppgaven vil jeg særlig se på hvordan hovedkarakterene påvirkes av økonomisk utenforskap og levekårsutfordringer. Og hvilke

føringer dette legger for deres forutsetninger og muligheter for å komme seg videre i samfunnet.

I *Tante Ulrikkes vei* tematiseres de økonomiske forskjellene og utenforskapet i stor grad gjennom bistandsmotivert, som er gjennomgående i romanen. Særlig Jamal opplever hvordan økonomisk utenforskap kan ha direkte innvirkning i hans hverdag. Han har en mor som sliter psykisk og som mottar trygd fra NAV. Og foruten stipendiet Jamal mottar «for elever med lavinntektshusholdning» (Shakar, 2017, s. 57), så er dette det eneste familien har å leve på. Når Jamal etter hvert dropper ut av skolen, opphører denne stipendordningen. På samme tid slutter også Jamals mor av ulike grunner å få støtte fra NAV. Lenger ut i handlingen får vi vite at han skal få økonomisk støtte av den lokale moskeen for å kunne fullføre videregående skole. Imidlertid fører en annen hendelse til at moskeen blir forbundet med radikal islamisme, noe som gjør at Jamal også mister denne støtten. Jamal blir dermed tvunget til å leve en bestemt livsførsel uten mulighet for den selvrealiseringen han ønsker seg. I tillegg viser det også hvor avhengig man er av økonomisk kapital, for eksempel bistand fra velferdsordninger for å kunne komme seg videre i samfunnet. Jamals økonomiske problemer virker ikke bare inn på hans muligheter for livsutfoldelse, men det virker også sterkt inn på hans følelse av tilhørighet. Når både Jamal og moren mister støtten viser han på nytt en negativ innstilling til det norske samfunnet, fordi han føler at den norske stat svikter han, gjennom å ikke hjelpe. På denne måten kan økonomisk utenforskap også føre til følelse av utenforskap i samfunnet. Mo får i motsetning til Jamal høste godene fra velferdsstaten. Han mottar bistand i form av et særskilt stipend for «gutter med innvandrerbakgrunn» (Shakar 2017, s. 96). I beskrivelsen av stipendiet står det imidlertid at: «ressurssvake familier vil prioriteres» (Shakar, 2017, s. 96). Ved at Mo mottar stipendiet blir han samtidig satt i bås som en del av en samfunnsgruppe, som på noe nedverdige vis må «hjelpes». Mo mottar imidlertid den økonomiske stønaden han trenger for å kunne komme seg videre fra Stovner til Blindern, men i likhet med Jamal, føler også Mo på et utenforskap ved å bli annerledes behandlet. Dette viser at økonomisk stønad like fullt kan være en kilde til utenforskap som inkludering i det nasjonale fellesskapet.

I *Gul bok* tematiseres økonomisk utenforskap på mange måter gjennom de sosiale forskjellene mellom Mani og kjæresten Meena. Gjennom tilbakeblikk får vi vite at Meenas familie også bodde på Haugenstua, og at hun og Mani gikk på samme skole. Når vi møter dem i romanen, har imidlertid Meenas familie flyttet til et hus i det finere villastrøket Høybråten, mens Mani og faren fortsatt bor i den trange leiligheta på Haugenstua. I noen minoritetsmiljøer, særlig blant norsk- pakistanere er det å kjøpe enebolig et tegn på å ha lyktes

i det norske samfunnet (Nasir, 2020). At Meenas familie bor på Høybråten er et tilbakevendende tema gjennom hele romanen, og illustrerer på mange måter Manis følelse av økonomisk utenforskap, og sosial ulikhet. Forskjellene mellom Mani og Meena tydeliggjøres særlig når Mani og Manis far besøker familien til Meena for å diskutere ekteskap. Mens Meenas far «driver business (...) to Narvesen», (Shakar, 2020, s. 244) er Manis far uføretrygdet, og sliter i tillegg med noe vi kan tolke som angst eller posttraumatisk stress etter en ulykke i fortiden hvor han jobbet som drosjesjåfør. I samtalen rundt middagsbordet antydes det på mange måter at faren til Meena ser på seg selv og sin familie som mer vellykket enn Mani og faren, både når det gjelder økonomi og utdanning. Og vi kan underforstått tolke ut av samtalen at Meenas far på flere måter mener at «Manis far har mislyktes som arbeidsinnvandrer» (Nasir, 2020). Besøket brytes opp når Manis far som prøver å forsvare seg ved å snakke frem både seg selv og Mani, får noe som kan tyde på et angstanfall.

5.1.1 Levekårsutsatte boligområder

Sosiale og økonomiske forskjeller speiles også i bosetningsmønstre. Hvor du bor kan i stor grad legge føringer for hvor langt du selv kommer i livet. I denne delen av oppgaven vil jeg se på hvordan levekårsutfordringene preger hovedkarakterenes forutsetninger og muligheter for mobilitet innenfor det sosiale rommet. I en av de første e-postene Mo sender til Lars Bakken får vi et inntrykk av levekårene på Stovner:

«Blok- Stovner er det stedet som gjør at Stovner er mørkerødt på Aftenpostens kart over bydelene i Oslo. (...) Høy tetthet av innvandrere. Høy ungdomskriminalitet. Høy andel skoledropouts. Høy andel kassemedarbeidere, hjelpepleiere, vaskepersonale og trygdemottakere» (Shakar, 2017, s. 8)

Mos beskrivelse av Stovner vitner om en bydel med en stor andel mennesker som ifølge Korsnes klassemodell (m.fl., 2014) havner nederst på den sosiale rangstigen. I tillegg antydes det også en forbindelse mellom levekårsutsatte boligområder og opphopning av innvandrere. En undersøkelse av livskvalitet knyttet til levekår utført av Statistisk sentralbyrå fra 2020, viser at norskfødte med innvandrerforeldre, skårer dårligere enn befolkningen for øvrig når det gjelder livskvalitet (Støren, 2020, s. 43). Av flere grunner til dette kan man blant annet peke på at innvandrere av ulike grunner har dårligere forutsetninger for blant annet å få jobb, eller at de får jobber som nordmenn «ikke lenger vil ha», gjerne lavtlønnede jobber (Gullestad, 2002, s. 28).

For Jamal ligger problemene knyttet til levekårsutfordringer hovedsakelig på hjemmebane. Det at moren hans sliter psykisk gjør at han blir nødt til å overta hennes oppgaver, som blant annet å møte opp på foreldremøter, handle inn mat, og sørge for inntekt. Jamal får dermed ingen oppfølging hjemmefra, og blir samtidig satt i en posisjon som omsorgsperson for både moren og lillebroren. I romanen ser vi hvordan dette blant annet preger hans muligheter for å konsentrere seg på skolen: «jeg bare klarer ikke tenke liksom, og da jeg får bare lyst til å sove eller noe, så starter jeg å tenke på andre ting, du veit, ting hjemme eller ting ute, alt mulig.» (Shakar, 2017, s. 28). Jamals bekymringer knyttet til problemer på hjemmebane, både når det gjelder økonomi og ansvaret han får ovenfor lillebroren og moren preger hans tilværelse i så stor grad at han etter hvert velger å slutte på skolen. Levekår henger også tett sammen med økonomiske ressurser. Andersen & Ljunggren (2014) peker på hvordan høy segregering og dermed lite integrasjon mellom fattige og rike (mellom østkant og vestkant) fører til fravær av ressurser og ressurssterke mennesker i mindre privilegerte boligområder (s. 129). Som jeg var inne på innledningsvis opplever Jamal at han ikke får økonomisk bistand verken fra staten, lånekassen eller den lokale moskeen. I tillegg bor han på et sted med mange som i likhet med han selv, har lite økonomiske ressurser. Dermed er det heller ingen annen i nærmiljøet Jamal får hjelp fra. Dette hindrer Jamal langt på vei i å komme seg noe sted. Dette viser også at fravær av ressurser og ressurssterke mennesker i stor grad er med på å opprettholde sosiale skiller (Andersen & Ljunggren, 2014, s. 129). Selv om også Mos foreldre og Manis far også lever på trygd, har ikke Mo og Mani de samme problemene på hjemmebane som Jamal. Noe som gir dem et bedre utgangspunkt for å kunne konsentrere seg om skole, og derav bedre forutsetninger for å kunne komme seg videre.

I *Gul bok* tematiseres levekårsutfordringene på mange måter gjennom et kunnskapsseminar Mani og kollegaene deltar på som skal gi «innsikt i skolehverdagen på skoler i levekårsutsatte områder» (Shakar, 2020, s. 215). Seminaret holdes av tre representanter fra en ungdomsskole i Groruddalen, som gir oss et innblikk:

««mye av skolehverdagen vår handler om det utenom- faglige. Hvor mye læring får du tatt imot når du ikke har fått spist frokost og ikke har matpakke eller penger til å handle noe på butikken til lunsj? Hvor mye læring får du inn når du sitter og tenker på om mamma eller pappa har klart å skaffe nok penger til husleia?» Hun fortsatte. «Fortalte om hvordan det var umulig å undervise elever som kom pisse fjerne, (...) til undervisning etter storefri etter å ha røyka hasj oppi skauen, elever som julte hverandre opp på grunn av et par hundrelapper, elever som bare bråkte i timen og sa «hold kjeft a, hore» når de fikk tilsnakk eller ved én anledning advarte om at hun burde passe seg «før noen plutselig stæber deg.»» (Shakar, 2020, s. 217-218).

For Mani som selv kommer fra Groruddalen og i tillegg «har gått på en slik skole» (Shakar, 2020, s. 221) er ikke denne noen ny «innsikt». Reaksjonene fra kollegaene som synes det er «sterke saker» og «helt utrolig» (Shakar, 2020, s. 220), blir dermed en kontrast som i stor grad tydeliggjør ulikheten når det gjelder sosial bakgrunn mellom dem og Mani. Fortellingen sier også noe om at hvor du bor og hvilke mennesker du omgås med opp gjennom oppveksten kan ha stor innvirkning på hvilke valg du tar, og hvilket liv du får. I *Gul bok* løper også en parallell fortelling om Manis fortid som vitner om en brokete ungdomstid, med blant annet småkriminalitet og bruk av narkotika. Mani klarer imidlertid å endre kurs i livet, og fremhever Meena som en viktig årsak: «hun kom inn i livet hans akkurat da alt snudde, da livet ble fylt av optimisme og higen etter noe annet, av virkelig *liv*. Han visste ikke engang om han ville klart snuoperasjonen om han ikke hadde henne» (Shakar, 2020, s. 75). Manis fortelling om en «snuoperasjon», kan på mange måter vitne om en ungdomstid hvor det ikke nødvendigvis hadde trengt å gå bra. Noe det imidlertid heller ikke gjorde for kompisen Mehdi, som vi får høre dør av overdose (Shakar, 2020, s. 225).

5.2 Kulturell klassereise

I denne delen av oppgaven vil jeg undersøke nærmere hvordan romanene tematiserer den kulturelle klassereisen. Ifølge Gullestad (2002) betegner en klassereise: «et menneske som vokser opp i et type miljø, og så, (...) beveger seg til og lever sitt liv i andre miljøer, samtidig som kontakten ofte beholdes med deler av opprinnelsesmiljøet» (s. 73). Av hovedkarakterene er det først og fremst Mani som fullfører en klassereise. Mo begynner sin klassereise ved å starte å studere ved universitetet, og prøver på den måten å finne sin plass i samfunnet. Jamal prøver også finne seg selv og sin plass i samfunnet, men som vi har sett sliter han med helt andre utfordringer. Noe som gjør at han ikke får begynne på den klassereisen han ønsker seg. Som nevnt innledningsvis krever en klassereise at man har tilgang til ulike typer av kapital, som igjen bestemmes ut ifra ens habitus. Hovedkarakterenes sosiale bakgrunn gjør at de besitter en annen habitus enn menneskene i det nye miljøet de reiser til. Dette byr på noen utfordringer underveis. Noe som særlig tematiseres i *Gul bok*. Mani strever i begynnelsen med å tolke de kulturelle kodene, som i starten også hindrer han i å få seg jobb: «Mani hadde fortalt Samir at han under et tidligere intervju hadde sagt at han ønsket å bli leder. Samir hadde sukket (...) «Jeg tror du må glemme den ‘tøff i trynet, kongen av verden’- greia, den funka på Haugenstua, funker ikke like bra i arbeidslivet», hadde Samir sagt.» (Shakar, 2020,

s. 11). Kompisen Samir ser ut til å både beherske og forstå de kulturelle kodene bedre enn Mani, som vi også får vite får seg lederjobb lenger ut i romanen.

Mani er i begynnelsen mest opptatt av å tjene penger, få anerkjennelse og status. Når han etter hvert får seg jobb i oppvekstdepartementet, oppdager han plutselig at de tingene som gir status i det miljøet han kommer fra, ikke nødvendigvis gjør det blant de nye kollegaene hans. Dette viser seg i små drypp gjennom hele romanen. Blant annet når Mani forteller om besøket på Theatercaféen. Kollegaene som ikke blir videre imponert, mener han i stedet «burde prøve Restaurant Oscarsgate» (Shakar, 2020, s. 80). Heller ikke når Mani forteller Jan Tore at han har flyttet til Solli, får han den anerkjennelsen han ønsker seg: ««Jøss, frognerfiffen og greier». Jan Tore satte opp et høytidelig ansikt» (Shakar, 2020, s. 115). I Manis gamle og vante miljø er nettopp det å dra på Theatercaféen eller å flytte inn til kjernen av hovedstaden, og særlig vestkanten noe som gir anerkjennelse og status. Blant kollegaene blir disse tingene imidlertid sett på som snobbete. Mani og kjæresten Meena drømmer også om ferietur til Dubai, etter å ha sett bilder fra et vennepar som dro dit på bryllupsreise. Når Mani ytrer dette til kollegaene blir de forskrekket og lurer på om han ikke har tenkt på diskrimineringen som foregår der borte, spesielt av homofile og kvinner: «de så storøyd på ham. Skallet rundt ham føltes skjørere» (Shakar, 2020, s. 137). Manis sosiale bakgrunn og habitus gjør at han ikke kjenner til alle de kulturelle kodene, eller de 'korrekte' politiske synspunktene blant middelklassen. Kompisen Samir som ser ut til å ha kommet lengre enn Mani i klassereisen, foreslår at han kan begynne å se på Dagsnytt 18, Politisk kvarter, og lese avisene Morgenbladet og Klassekampen (Shakar, 2020, s. 93). På denne måten begynner også Mani på en kulturell klassereise gjennom jobben hans i departementet. Vi ser også etter hvert at han begynner å adoptere både kulturen og mange av synspunktene til kollegaene, dette vil jeg imidlertid komme tilbake til i neste underkapittel.

For Mo handler den kulturelle klassereisen i stor grad om å bli en del av studentmiljøet på Blindern. Dette tematiseres på mange måter gjennom hans møter med kjæresten Maria fra Lofthus. I starten kommer de sosiale forskjellene til syne gjennom små hverdagslige ting: Blant annet et tilfelle når Mo er på besøk til Maria og de skal lage seg sandwicher: «Jeg hadde akkurat tatt en bit da hun ropte ut: «Du kan ikke spise camembert med edamer!», «Hvorfor ikke?» spurte jeg fårete. «(...) Det er bare sånn det er» (Shakar, 2017, s. 242). Mo som verken er vant til å spise særlig mye grovbrød eller ulike typer ost, kjenner ikke til de kulturelle kodene om at man ikke kan spise ostene sammen. Maria synes det hele er urkomisk: «Hun lo så mye at smulene fra brødiskiva hennes spruta utover kjøkkenbenken» (Shakar, 2017, s. 242). Hvilken mat man spiser forteller ofte noe om kulturell og økonomisk kapital. Situasjonen,

som egentlig virker ganske hverdagslig, sier dermed også noe om de sosiale forskjellene mellom Mo og Maria.

5.2.1 Å adoptere majoritetskulturen

Gjennom romanene ser vi hvordan Mo og Mani idet de gjør en klassereise, på mange måter blir nødt til å tilegne seg majoritetskulturen dit de kommer, som er den norske kulturen.

Dette ser vi blant annet gjennom hvordan de må bli 'norske' for å kunne lære seg å tolke de kulturelle kodene. Som jeg var inne på innledningsvis kan Homi Bhabhas begrep om *mimicry* illustrere dette. Mo har altså det mest ambivalente forholdet til sin innvandrerbakgrunn. Han prøver hele tiden å fremstå som mest mulig «norsk», noe vi ser gjennom hele romanen. Han snakker standard oslomål, har norsk kjæreste og starter å studere ved universitetet. Han drar også på sydenferie, drikker øl på byen og gjør andre ting som mange nordmenn typisk gjør. Imidlertid ser vi også tilfeller hvor han blir så opptatt av å skulle fremstå som norsk, at det blir til noe psykisk. Blant annet når han vegrer seg for å kjøpe cola i universitetskantina når han ser at alle andre kjøper kaffe eller når han unngår å gå med veske eller sekk på t-banen fordi han er redd for at andre skal tenke på han som terrorist. Mo vil ikke bare fremstå som norsk, men han er samtidig redd for å gjøre ting som gir omgivelsene mulighet til å plassere han i bås som 'innvandrer'.

I motsetning til Mo har ikke Mani et like ambivalent forhold til sin innvandrerbakgrunn. Vi ser imidlertid gjennom romanen hvordan han på mange måter blir nødt til å tilegne seg den norske akademiske middelklassekulturen for at klassereisen hans skal være fullført. Vi ser også underveis at han begynner å adoptere mange av de samme synspunktene og meningene som kollegaene, samtidig som han føler en større fellesskapsfølelse og tilhørighet til arbeidsplassen. Dette er også tilfellet i diskusjonen rundt ferie til Dubai, hvor Mani endrer synspunkt etter diskusjonen med kollegaene. Manis adoptering av kollegaenes synspunkter kan også ses i sammenheng med *mimicry*. Mani lærer seg å tolke de kulturelle kodene, gjennom å tilegne seg den norske kulturen, noe som i begynnelsen først og fremst er for at han selv skal kunne ha en viss makt eller kontroll i forhold til kollegaene. Når han etter hvert begynner å føle seg hjemme blant dem, adopterer han mange av de synspunktene han får presentert for seg, som følge av et ønske om å kunne identifisere seg med deres kultur.

5.2.2 Forestilt likhet

«Både i mediene og i faglitteraturen er det vanlig å fremstille Norge som et spesielt egalitært samfunn. (...) denne egalitære tradisjonen hevdes å ha gjort Norge og det norske folk usedvanlig opptatt av likhet» (Korsnes, 2014, s. 12). Gullestad (2002) har valgt å kalle dette «forestilt likhet» (s. 83), og handler mye om spesielt middelklassens forestilling om Norge som et land med liten grad av forskjeller. I *Gul bok* tematiserer denne likhetsideologien på mange måter de sosiale forskjellene mellom Mani og kollegaene. Et eksempel er når kollegaen Jan Tore som er homofil, i sammenheng med samtalen om Dubai påpeker til Mani at minoriteter burde holde sammen:

«Jeg bare føler at du som er minoritet, du burde skjønne skeiv kamp. Vi er på samma laget sant? (...) liksom at den diskrimineringa andre minoriteter opplever, og de maktstrukturene de kjemper mot, de er jeg forplikta til å kjempe mot jeg også, som skeiv. (...) han smilte til dem. Tenkte på hvordan han tidligere ville steilet over å bli satt på samme lag som Jan Tore. Nå gjorde det han glad, på en måte, selv om han strevde med å fremkalle en like sterk overbevisning som dem. (...) likheten mellom dem var ikke fullt så tydelig for han» (Shakar, 2020, s. 138-139).

Når Mani sliter med å se de store likhetene mellom han og Jan Tore skyldes det på mange måter klasseforskjellene. Mani har en helt annen sosial bakgrunn enn Jan Tore, og i tillegg en innvandrerbakgrunn, noe som vi gjennom oppgaven har sett fører med seg ulike problemstillinger. Idet Jan Tore inviterer Mani til en felles rettighetskamp for alle minoriteter, underspilles på samme tid de sosiale forskjellene mellom dem. Ulikhetene i Jan Tore og Manis sosiale bakgrunn, gjør at Mani personlig føler på en sosial avstand både til Jan Tore og rettighetskampene hans.

Hvordan sosiale forskjeller blir underspilt i en forestilling om likhet ser vi også et eksempel på i sammenheng med debatten rundt tilskuddsordningen og organisasjonen «Fri stemme». Som jeg var inne på reagerer Jan Tore sterkt på at de vurderes som aktuell kandidat. Mani har heller ikke noe til overs for organisasjonen, men får imidlertid i oppdrag å skrive et notat om deres kandidatur til tilskuddet: «det var en test, følte det ut som, og han hadde ikke råd til å stryke på den.» (Shakar, 2020, s. 231). Jan Tore prøver videre å påvirke Mani om hva han skal skrive i notatet. Når han imidlertid ikke får viljen sin, lekker han et dokument om dette til media. Hendelsen får konsekvenser, særlig for Jan Tore. Mani får imidlertid det han ønsker seg, en forfremmelse til rådgiver. Noe Jan Tore får med seg: ««Wow, rådgiver», sa han. (...) Jan Tore ristet på hodet, mumlet «klatremus»» (Shakar, 2020, s. 286). Jan Tores bemerkning til Mani som «klatremus» virker i øyeblikket mest som en kommentar ut ifra misunnelse, men sier likevel noe om deres ulike utgangspunkt og sosiale bakgrunn. For Mani

som har vært vant til å befinne seg på mange måter nederst i samfunnet, inngår dette i hans klassereise og hans ambisjoner om å klare «å bli noe». Jan Tores rettighetskamp kommer ut ifra en posisjon hvor han på mange måter er mer privilegert og har bedre forutsetninger enn Mani for å kunne komme seg dit han vil. Mani på den andre siden, føler ikke at han har «råd» til å trå feil. Disse sosiale forskjellene er imidlertid ikke like tydelige for Jan Tore som for Mani.

6.0 Avslutning

I denne oppgaven har jeg undersøkt hvordan *Tante Ulrikkes vei* og *Gul bok* tematiserer hvordan det er for minoriteter med innvandrerbakgrunn å vokse opp og bo i Norge, med særlig fokus på problematikk knyttet til identitet, tilhørighet og klasse. Jeg har gjennom oppgaven sett på ulike avsnitt og satt dem i lys av teorier som har hjulpet meg på veien. Avslutningsvis vil jeg oppsummere ved å trekke frem noen hovedpunkter, som jeg synes illustrer problematikken hovedkarakterene møter på.

Jamal, som vi har sett er ikke villig til å tilegne seg den norske kulturen for å passe bedre inn i det norske samfunnet. Han står stødig ved sin identitet, og omfavner sin innvandrerbakgrunn som en del av den. Konsekvensene blir at det til slutt går dårlig med han. Ved at han mangler skolegang og heller ikke er villig til å tilegne seg den norske kulturen, mangler han på mange måter kulturell kapital. Noe vi ser gjør det vanskelig for han å få seg jobb. Han får dermed heller ingen økonomisk kapital og sliter med problemer knyttet til levekårsutfordringer som følge av dette. Dette fører til at Jamal aldri får starte på den klassereisen han ønsker seg. I takt med dette ser vi også gjennom romanen hvordan han etter hvert føler på et enda sterkere utenforskap i det norske samfunnet.

I motsetning til Jamal tilegner Mo seg den norske kulturen og lykkes i sin klassereise i den grad han begynner å studere på universitetet. Imidlertid ser vi i løpet av romanen hvordan han stadig preges av å aldri få sin nasjonale identitet som norsk av bekreftet. I tillegg er den etniske identiteten, hans innvandrerbakgrunn noe han aktivt har forsøkt å skjule. Problemet hans blir, som Bhabha påpeker: «Mimicry conceals no presence or identity behind its mask» (Bhabha, 1994, s. 88). Når Mos etterligning blir avslørt, faller Mo mellom to kulturer og vet ikke lengre hvem han er. Vi ser gjennom romanen hvordan dette sakte bryter han ned, som han innledningsvis sier om seg selv, han «smuldrer opp» (Shakar, 2017, s. 13). I slutten av romanen får vi vite at han ikke har fått fullført bachelorgraden sin, og at han isolerer seg på rommet sitt. Resultatet blir dermed at hans innvandrerbakgrunn fungerer som et hinder både

for hans konstruering av identitet, følelse av tilhørighet til samfunnet og hans klassereise. Manis innvandrerbakgrunn hindrer ikke hans klassereise i like stor grad som Mo, likevel ser vi gjennom romanen hvordan han blir nødt til å endre atferd og vaner for i det hele tatt å få seg jobb, og deretter for å passe inn i den norske middelklassen. Manis klassereise tematiseres også gjennom en kontrastering til kjæresten Meena, som ikke går gjennom den samme kulturelle reisen som Mani. Dette ser vi blant annet ved at forskjellene dem imellom stadig blir større, og i slutten av romanen så store at de til slutt går hvert til sitt. Manis klassereise fullføres imidlertid i stor grad og romanen ender med at han blir forfremmet til rådgiver.

Jeg vil argumentere for at det tematiseres en dobbeltmoral i romanene. Norge som velferdsstat presenteres ofte som et egalitært samfunn og et land hvor alle har like muligheter for å lykkes. I *Tante Ulrikkes vei* og i *Gul bok* ser vi at dette ikke er tilfellet. Hovedkarakterenes sosiale bakgrunn, men også deres innvandrerbakgrunn preger deres tilværelse i så stor grad, at det på mange måter definerer deres muligheter i samfunnet. Sett i lys av Saids begrep, blir mennesker med innvandrerbakgrunn på mange måter sett på som 'den andre' i det norske samfunnet. Nordmenn sitter på denne måten med en definisjonsmakt over hvem som skal få være en del av det nasjonale fellesskapet og ikke.

Litteraturliste

- Andersen, P. L. & Ljunggren, J. (2014). Gylne ghettoer: Inntektselitens bostedssegregering i Oslo, 1980-2005. I O. Korsnes, M. Nordli Hansen & J. Hjellbrekke (Red.), *Elite og klasse i et egalitært samfunn* (s. 126-143). Oslo: Universitetsforlaget.
- Anderson, B. (1996). *Forestilte fellesskap*. Oslo: Spartacus.
- Bhabha, H. K. (1994). Of mimicry and man: The ambivalence of colonial discourse. I *The location of culture*. London: Routledge.
- Bourdieu, P. (1995) [1979]. *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax forlag.
- Claudi, M. B. (2013). *Litteraturteori*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Gullestad, M. (2002). *Det norske sett med nye øyne*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gundersen, H. & Klougart, S. A. (2020, 8. august). – Klasseforskjeller i Norge har vel alltid handlet like mye om kulturelle forskjeller som materielle. *Morgenbladet*. Hentet fra <https://www.morgenbladet.no/aktuelt/samtid/2020/08/21/klasseforskjeller-i-norge-har-vel-alltid-handlet-like-mye-om-kulturelle-forskjeller-som-materielle/>
- Hansen, E. & M. Sjøkkeland (2019, 30. okt.). dialekter og språk i Oslo. I *Store norske leksikon*. Hentet fra https://snl.no/dialekter_og_spraak_i_Oslo
- Hansen, M. N., Andersen, P. L., Flemmen, M., & Ljunggren, J. (2014). Klasser og eliter. I O. Korsnes, M. Nordli Hansen & J. Hjellbrekke (Red.), *Elite og klasse i et egalitært samfunn* (s. 26-38). Oslo: Universitetsforlaget
- Haarder, J. H., Simonsen, P. & Schwartz, C. (2018). Hvem kan tale for prekariatet – og hvorfra? *Edda*, 105 (3), (s. 185-202). Hentet fra https://www.idunn.no/edda/2018/03/hvem_kan_tale_for_prekariatet_og_hvorfra
- Korsnes, O. (2014). Innledning. I O. Korsnes, M. Nordli Hansen & J. Hjellbrekke (Red.), *Elite og klasse i et egalitært samfunn* (s. 12-24). Oslo: Universitetsforlaget.
- Larsen, S. S. (2020, 24. des.). I en klasse for seg. *Klassekampen*. Hentet fra <https://klassekampen.no/utgave/2020-12-24/i-en-klasse-for-seg>
- Nasir, A. (2020, 21. nov.). Likhetens illusjoner. *Klassekampen*. Hentet fra <https://klassekampen.no/utgave/2020-11-21/likhetens-illusjoner>
- Said, E. W. (1994) [1978]. *Orientalismen*. Oslo: Cappelen Damm
- Shakar, Z. (2017). *Tante Ulrikkes vei*. Oslo: Gyldendal
- Shakar, Z. (2020). *Gul bok*. Oslo: Gyldendal
- Støren, K. S., Rønning, E. & Gram, K. A. (2020). *Livskvalitet i Norge 2020*. Rapporter

35/2020, Statistisk sentralbyrå. Hentet fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/livskvalitet-i-norge-2020>

Sørheim, E. M. (2017, 15. okt.). Vondt, viktig og strålende om to muslimske gutters tenåringsliv. *Dagbladet*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/kultur/vondt-viktig-og-stralende-om-to-muslimske-gutters-tenaringsliv/68786510>

Østerud, Ø. (2018). *Nasjonalisme*. Oslo: Dreyers forlag

